

УДК 316.614:159.923-044.957

БЕРЕЗА В.О.,

кандидат педагогічних наук,
докторант Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова
(Київ, Україна) gileya.org.ua@mail.com

ПРОБЛЕМА ПОДОЛАННЯ «РОЗДВОЄНОСТІ ОСОБИСТОСТІ» В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Політична соціалізація особистості – це насамперед засвоєння нею політичного досвіду, політичної культури, системи особливих ролей. Але водночас це й процес становлення людини як особистості загалом. Проте під час вирішення реальних проблем індивід немов би залишається наодинці з самим собою. Отож, виникає своєрідна «роздвоєність особистості». Як наслідок, відбувається «збій» у її соціалізації. Адже людина влаштована надто складно і суперечливо. Їй притаманні різні риси свідомість, потреби, мотиви, темперамент, здібності, активність, саморегуляція, воля, які гармонійно поєднані між собою. Тому подолання індивідом власної роздвоєності часто є його переходом від віртуального світу до світу реального.

Ключові поняття: людина, політика, культура, освіта, соціалізація, політична соціалізація, «роздвоєність особистості».

Постановка проблеми. Сьогодні поняття політичної соціалізації використовується переважно в двох аспектах. По-перше, для позначення політичного дозрівання індивіда, формування його політичного «Я», розвитку власного погляду на політичний світ, власних політичних орієнтацій. По-друге, для позначення процесу передачі політичних поглядів, ідей, уявлень і норм (тобто – політичної культури) від одного покоління до іншого, від одних соціальних груп і спільнот до інших.

Формування цілей статті. Розглянути проблемні питання «роздвоєння особистості» під час соціалізації, проаналізувати засвоєння політичного досвіду, політичної культури та системи особливих ролей.

Виклад основного матеріалу. Індивідуальний рівень політичної соціалізації передбачає формування такого політичного «Я», яке б, з одного боку, сприяло політичному самовираженню особистості, а з іншого – відповідало б встановленим у певному суспільстві зразкам політичної поведінки. Хронологічно цей різновид політичної соціалізації охоплює всі основні періоди життя людини: дитинство, юність, дорослість. Кожній з цих стадій відповідають свої типи політичних орієнтацій: дитинству – ідентифікація з певною політичною спільнотою (державою, нацією) і засвоєння її символів (прапора, гімну тощо), патріотизм і лояльність; юності – специфічні знання про політичні інститути та їхнє призначення в суспільстві; нарешті, дорослості – практичне здійснення тих чи інших соціальних ролей у практичному світі, реакція на політичні події, програми,

гасла тощо [1, с. 50]. Психологи стверджують, що роки юнацтва вважаються найважливішими для соціалізації взагалі і політичної соціалізації зокрема. Недостатній рівень соціального й політичного розвитку в цьому віці рано чи пізно відгукнеться в майбутньому, в тому числі й у вигляді «роздвоєності особистості».

Нинішня соціально-економічна ситуація, проблеми соціального, політичного, економічного характеру викликають у багатьох людей невпевненість у майбутньому, негативні емоційні стани, внутрішню напруженість. У соціальній взаємодії поширеним явищем стають конфлікти, конфліктні ситуації, що породжують об'єктивні і суб'єктивні труднощі, унеможливають досягнення важливих для спільнот цілей. У зв'язку з цим, в багатьох людей посилюється емоційна нестабільність, виникають внутрішньоособистісні конфлікти [2, с. 46]. Дійсно, винятковим правом людини вважається здатність робити вибір, приймати рішення, зокрема між протилежними бажаннями, між бажаннями і зобов'язаннями, між бажаннями і переконаннями, між множинами цінностей. У процесі соціалізації особистості відбувається внутрішній конфлікт і в формі «роздвоєності особистості». Оскільки індивід керується прагненням до внутрішньої гармонії, то сутність внутрішньоособистісного конфлікту полягає в наявності потужно діючих суперечностей всередині особистості, які послаблюють загальну цілісність «Я». Для подолання цього в процесі соціалізації необхідно: усвідомлення бажань і почуттів індивіда; створення індивідом власної системи цінностей; здатність і готовність відмовитися від одного із суперечливих переконань; прийняття рішення, що передбачає готовність і здатність нести відповідальність за нього.

На нашу думку, «роздвоєність особистості» пов'язана з процесом десоціалізації особистості. При зміні умов існування, професійного поля, підвищенні вимог до адаптаційного потенціалу особистості, ми маємо справу з вторинною адаптацією системи до системи – людини до середовища, соціуму. Соціальним суб'єктам, зокрема – людині, належить активна роль в упорядкуванні, структуруванні середовища шляхом творення матеріальних і духовних цінностей. Задоволення потреб соціальних суб'єктів становить собою сенс їх існування, а критерій їх задоволення сприймається як їх самоактуалізація. Зокрема, задоволення соціогенної потреби особистістю є сенсом її життя, а критерій задоволення сприймається як її самоактуалізація, самореалізація [3, с. 9]. Процес соціалізації є головним соціальним процесом, через який здійснюється взаємодія між особистістю та соціальним середовищем. Такий двосторонній процес соціалізації передбачає засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків і активне їх відтворення. Тобто людина не тільки адаптується до умов соціуму, елементів культури, норм, що формуються на різних рівнях життєдіяльності суспільства, а й завдяки своїй активності перетворює їх на власні цінності, орієнтації, установки. Але якщо під час первинної соціалізації головною для дитини є соціальна адаптація (приспосовування до суспільного середовища), то для соціалізації молодшої і

Проблема подолання «роздвоєності особистості» в процесі соціалізації

навіть соціально зрілої людини основну роль відіграє інтеріоризація (формування внутрішньої структури людської психіки, переведення елементів зовнішнього світу у внутрішнє «Я» особистості). Результатом інтеріоризації є індивідуальність особистості [4, с. 185].

Процес соціалізації постійно супроводжується необхідністю вибору людиною однієї з альтернатив поведінки, різноманітними реакціями у взаємодії з окремими людьми та соціумом, що і призводить до роздвоєності особистості. І хоча для більшості індивідів соціальні вимоги є стимулом для вдосконалення, досягнення гармонії з оточенням, чимало хто негативно реагує на вимоги суспільства, що спричинює відхилення у поведінці, асоціалізацію, тобто засвоєння особистістю норм, цінностей, негативних ролей, стереотипів поведінки, які спричинюють деформацію суспільних відносин, дисгармонію у взаємодії людини і суспільства. Слід зауважити, що на кожному етапі соціалізації існують «критичні періоди». Так, соціалізація дорослих спрямована на зміну поведінки в новій ситуації, дітей – на формування ціннісних орієнтацій. І ці «критичні періоди» і є умовою для роздвоєності особистості, коли людина говорить одне, а робить інше. Дійсно, соціалізація передбачає індивідуалізацію, оскільки людина засвоює існуючі цінності вибірково, через свої інтереси, світогляд, формуючи власні потреби, цінності. Але подолання цієї роздвоєності можливо за умов коли індивід включається у різноманітні форми соціальної або політичної діяльності, засвоюючи характерні для них соціальні ролі і поступово формує свої погляди, цінності і життєві установки в контексті розвитку суспільства.

Важливо не допускати десоціалізації людини. Мова йдеться про процес, який характеризується відчуженням особистості від переважної більшості, входженням її в асоціальні чи антисоціальні неформальні групи, що є негативним результатом її існування в соціумі. Внаслідок десоціалізації людина може частково або повністю втратити засвоєні норми і цінності. Це може бути зумовлено ізоляцією людини, уніфікацією, обмеженням спілкування та можливостей для підвищення культурного рівня та ін. [5, с. 187]. Людина у процесі політичної соціалізації, або соціалізації взагалі, повинна ставити собі за мету – стати Особистістю з високим рівнем політичної культури, відсутність якої і призводить до «роздвоєності особистості». Відправним для обох категорій – соціалізації та ресоціалізації – є поняття розвитку особистості, що і є вирішенням цієї проблеми у суспільстві.

Отже, визначною передумовою соціалізації особистості є органічна єдність об'єктивного і суб'єктивного у становленні цілісної особистості. Формування особистості постає складним і суперечливим процесом набуття й трансформації індивідуальних соціокультурних і соціально-типологічних якостей соціуму, соціально-професійних груп і відповідної ментальності для реалізації індивідуальних і суспільних життєвих стратегій на основі акцентуації розгортання окремих компонентів природи і психіки людини цілеспрямованим та опосередкованим впливом соціально-інформаційного простору на свідомість, стиль життя та діяльності, ціннісні орієнтації та

громадську позицію індивіда.

Соціальне формування особистості обумовлено трьома органічно взаємопов'язаними групами факторів, які і впливають на об'єктивізацію та суб'єктивізацію особистості: природними, соціокультурними та індивідуально-особистісними. Природні фактори – це природне середовище, в якому перебуває індивід і де відбувається розгортання його біологічної, соціальної та духовної природи. До природних факторів віднесені космічні, біосферні та географічні. Соціокультурні фактори (економічні, соціальні, політичні та духовні) залежно від рівня організації соціуму та фактичного впливу диференційовані за мега-, макро- і мікрорівнями. Мегарівень соціокультурних факторів – це економічні, соціальні, політичні та духовні процеси буття людства в цілому; макрорівень соціокультурних факторів – це економічні, соціальні, політичні та духовні процеси життєдіяльності певного суспільства; мікрорівень соціокультурних факторів – це безпосередні умови життєдіяльності особистості, стан та особливості професійних, соціальних та духовних процесів життя конкретних колективів. Індивідуально-особистісні фактори соціального формування особистості мають прояв через біогенетичні, фізіологічні та психологічні особливості особистості (специфіка психічних процесів, властивостей і станів), особливості її психічної діяльності на рівні умовного рефлексу та життєдіяльності як процесу адаптації; через специфіку функціонування колективного та індивідуального неусвідомленого, формування певних стереотипів та архетипів, життєвий та історичний досвід індивіда [6, с. 11].

Теперішня динаміка людської суб'єктивності визначається чітко окресленими процесами індивідуалізації, об'єктивною ознакою яких є надмірна рухливість соціальної структури, що призводить до дестабілізації психологічних зв'язків індивіда з різними суспільними групами. В результаті розмивається традиційна модель «людини колективної», яка черпала свої мотиви, знання, моральні норми та світоглядні настанови з відносно усталених групових культур. Індивідуалізація посилює автономію особистості, необхідність самостійного вибору цінностей, які у подальшому орієнтуватимуть її активність [7, с. 106]. У процесі становлення перед людиною завжди постає проблема вибору своєї суспільної ролі – буде вона особистісним «Я» чи соціальним «Ми», особистістю чи лише членом певної соціальної групи.

Потрібна гармонійна єдність об'єктивного та суб'єктивного у становленні особистості. Але якісним показником процесу становлення суб'єктності людини є її цілеспрямований саморозвиток. Отже, суб'єкт – джерело активності, підпорядковане у своїй діяльності чітко визначеним пізнавальним і, водночас, самопізнавальним цілям [8, с. 96]. Прогрес особистісного зростання (який є основою саморозвитку) у процесі соціалізації означає: зміну мотиваційної сфери особистості, в якій сильніше, ніж раніше, починають знаходити своє відображення загальнолюдські цінності; зростання вміння на рівні інтелекту планувати, а надалі й втілювати на практиці саме ті діяння й робити ті вчинки, що відповідають духу

Проблема подолання «роздвоєності особистості» в процесі соціалізації

зазначених цінностей; появу більшої здатності мобілізувати себе на подолання труднощів об'єктивного характеру, які заважають виявляти самостійність і діяти відповідно до цих цінностей; більш об'єктивне оцінювання своїх сильних і слабких сторін та рівня своєї готовності до нових, більш складних діянь і відповідальних вчинків [9, с. 96]. Сучасний розвиток цивілізації особливо актуалізував проблему самореалізації особистості як сенсожиттєву, світоглядну, культурно значущу як для соціуму так і для індивіда. І від цього залежить єдність об'єктивного і суб'єктивного особистості в процесі її соціалізації. Сучасне українське суспільство може мати перспективи процвітання тільки в тому випадку, коли місце колективного суб'єкта посяде людина, свідомо свого розумно-вольового суб'єктного призначення. В житті у більшості випадків діє певна суб'єктивна риса людини в якості суб'єктної. Розуміння цього вимагає створення демократично-правового суспільно-державного устрою, що не дає можливості свавільній суб'єктності тривалий час триматись при владі. Але у процесі соціалізації (політичної соціалізації) цілісна гармонійна особистість повинна органічно з'єднати об'єктивне та суб'єктивне.

Соціальність індивіда – це завжди конкретно-історичне явище, бо його основою є конкретно-історичні умови діяльності, які пред'являють свої вимоги до змісту й спрямованості якостей і властивостей індивідів. Сутнісний зміст соціалізації розкривається на перетині таких її процесів, як адаптація, інтеграція, саморозвиток і самореалізація. Діалектична їх єдність забезпечує оптимальний розвиток особистості впродовж усього життя людини у взаємодії з навколишнім середовищем [10]. Треба звернути увагу, що дефініція «об'єкт наукового пізнання» означає те, на що спрямована творчо-пізнавальна діяльність людини у якості суб'єкта. Але політика або політична діяльність обстоює принципову суб'єкт-об'єктну єдність у самій людині, всупереч природничим наукам, де суб'єкт фактично протиставлений об'єктам природи, через що наукове пізнання може втілюватися у матеріально-виробничу практику. Дійсно, кожна людина є об'єктом процесу соціалізації, але на певному етапі свого розвитку у ході засвоєння нею соціального досвіду вона постає вже суб'єктом цього процесу, від якого й залежить розвиток міжособистісних, суспільних відносин і суспільства у цілому.

Висновок. Перманентний процес залучення людини до політичної системи, формування в неї певного ставлення до влади та політичної активності на ґрунті засвоєння змісту політичної культури суспільства, перетворення її з об'єкту на суб'єкт політичної діяльності та їх органічна єдність, самостійного осмислення сутності соціального і політичного буття все це основа соціалізації особистості, від якої і залежить побудова держави на демократичних принципах та цінностях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Проскуріна О. Удосконалення форм соціалізації і процес становлення*

особистості / О. Проскуріна // Політичний менеджмент. 2003. № 2. С. 50-56.

2. Власенко І. А. Проблема внутрішнього особистісного конфлікту в контексті психологічних досліджень особистості / І. А. Власенко // Проблеми сучасної психології. 2013. Вип. 21. С. 46-56.

3. Завацька Н. Є. Сутність системного підходу до проблеми ресоціалізації особистості в умовах динамічного соціокультурного простору / Н. Є. Завацька // Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2013. № 2 (31). С. 6-14.

4. Пономарьова Н. С. Аналіз теоретико-методологічних підходів до процесу ресоціалізації особистості та його стадійності / Н. С. Пономарьова // Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2013. № 2 (31). С. 185-194.

5. Пономарьова Н. С. Аналіз теоретико-методологічних підходів до процесу ресоціалізації особистості та його стадійності / Н. С. Пономарьова // Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2013. № 2 (31). С. 185-194.

6. Кривоконь О. Г. Чинники соціального формування особистості в умовах розбудови інформаційного суспільства (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис ... канд. філос. наук: 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії / Олександр Григорович Кривоконь. Харків: 2007. 19 с

7. Меркотан К. Особистісні виміри сьогодення / Катерина Меркотан // Соціальна психологія. 2004. № 4 (6). С.106-112.

8. Жадько В. А. Виховний вплив суспільних дисциплін на свідомість студентів заочної форми навчання / В. А. Жадько, П. О. Біздія, О. Р. Пряхін, О. М. Денисенко // Запорозький медичинський журнал. 2011. № 3. Т. 13 С. 95-98.

9. Ксьонзенко М. А. Актуальні проблеми взаємозв'язку професійного саморозвитку та самореалізації особистості педагога / М. А. Ксьонзенко // Народна скарбниця освіти Донбаса. 2012. №4. С. 96-98.

10. Тат'яничикова І. В. Соціалізація дітей з порушенням психофізичного розвитку [Електронний ресурс] / І. В. Тат'яничикова // Актуальні питання корекційної освіти. 2011. Вип. 2. Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/apko_2011_2_31.pdf

REFERENCES

1. Proskurina O. Improvement of forms of socialization and the process of becoming a personality / O. Proskurina // Political management. 2003. -№ 2. P. 50-56.

2. Vlasenko I.A. Problem internally personal conflict in the context of psychological research of personality /I. A. Vlasenko // Problems of modern psychology. 2013. Issue. 21. Pp. 46-56.

3. Zava'ka N.E. Of the essence of the system approach to the problem of resocialization of personality under the conditions of dynamic social and cultural space / N.E. Zava'ka // Theoretical and applied problems of psychology. 2013.-№ 2 (31). - Pp. 6-14.

4. Ponomareva N.S. Analysis of theoretical and methodological approaches to the process for th,e individual and his stadijnosti / N.S.. Ponomar'ova // Theoretical and applied problems of psychology. 2013. № 2 (31). - Pp. 185-194.

5. Krivokon' O.G. Social Factors of the formation of personality in terms of the development of the information society (socio-philosophical analysis): avtoref. DIS. .. Kand. Science: 09.00.03 social philosophy and philosophy of history / Alexander Krivokon'. Kharkiv,, 2007. 19 s.

6. Merkotan K. Personality dimensions present / Mrs. Merkotan / Social Psychology. – 2004.- № 4 (6). - С.106-112.

7. Zhadko V.A. Educational impact of social sciences on the consciousness of students of distance learning /V.. Zhadko, P. Bìzdilâ, O. Prâhin, O. Denisenko // Zaporozhskij mediciskij /

Проблема подолання «роздвоєності особистості» в процесі соціалізації

2011. №3.- Т. 13.- С. 95-98.

8. Ks'onzenko M.A. Actuals problems of the relationship professional self-development and self-realization of personality teacher / M.A. Ks'onzenko // People's treasure trove education Arena. - 2012. № 4. - Pp. 96-98.

9. Tat'ânčikova I.V. The Socialization of children in violation of the psycho-physical development [Electronic resource] / I. Tat'ânčikova // Actual problems of correctional education. 2011.- Prom. 2. Mode of access: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-irbis_nbuv/bin/URcgiiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/URapko_2011_2_31.pdf

БЕРЕЗА, В.А. - кандидат педагогических наук, докторант Национального педагогического университета имени М.П.Драгоманова
(Киев, Украина) gileya.org.ua@mail.com

ПРОБЛЕМА ПРЕОДОЛЕНИЯ «РАЗДВОЕННОСТИ ЛИЧНОСТИ» В ПРОЦЕССЕ СОЦИАЛИЗАЦИИ

Политическая социализация личности - это прежде всего усвоение ею политического опыта, политической культуры, системы особых ролей. Но одновременно это и процесс становления человека как личности в целом. Однако при решении реальных проблем индивид как бы остается наедине с самим собой. Итак, возникает своеобразная «раздвоенность личности». Как следствие, происходит «сбой» в ее социализации. Ведь человек устроен слишком сложно и противоречиво. Ей присущи различные черты сознание, потребности, мотивы, темперамент, способности, активность, саморегуляция, воля, которые гармонично сочетаются между собой. Поэтому преодоление индивидом собственной раздвоенности часто является его переходом от виртуального мира в мир реального.

Ключевые понятия: человек, политика, культура, образование, социализация, политическая социализация, «раздвоенность личности».

BEREZA, VADYM - Candidate of Pedagogical Sciences, degree seeking applicant at national pedagogical Dragomanov university
(Kyiv, Ukraine) gileya.org.ua@mail.com

PROBLEM OF OVERCOMING THE "SPLIT PERSONALITY" IN THE PROCESS OF SOCIALIZATION

Today the concept of political socialization is used mainly in two aspects. First, to refer to political maturation of the individual, forming his political "I", development of his own view of political world, own political orientations. Second, to mark the transfer process of political views, ideas, concepts and norms (ie - political culture) from one generation to another, from one social groups and communities to others. Exclusive right of person is the ability to make choices, take decisions, in particular between opposing desires, between desires and obligations, between desires and beliefs, between sets of values. In the process of socialization there is an internal conflict in the form of a "split personality." Since an individual is guided by the desire for inner harmony, the essence of interpersonal conflict is the presence of powerful contradictions within the individual that weaken the overall integrity of the "I". To address this need, socialization process needs: awareness of wishes and feelings of the individual; creation of individual's own value system; ability and willingness to abandon one of the conflicting beliefs; taking decision, which involves the willingness and ability to bear responsibility for it. In our opinion "split personality" is associated with the process desocialization of personality. During change of environmental conditions, professional field, enhancing requirements to adaptive capacity of the

individual, we are dealing with secondary adaptation of the system to system - human to environment, society. At each stage of socialization there are "critical periods". Thus, adult socialization aimed at changing behavior in a new situation, of children - to the formation of value orientations. And these "critical periods" are a condition for split personality when a person says one thing and does another. Indeed, socialization provides individualization, as the person learns existing values selectively, through interests, world-view, creating own needs and values. But overcoming of this duality is possible under conditions when the individual is involved in various forms of social or political activities, learning their characteristic social roles and gradually form their views, values and attitudes in the context of society.

Human being in the process of political socialization or socialization in general, should set a goal - to become a personality with high level of political culture, lack of which leads to "split personality." Starting point for both categories is socialization and re-socialization - concept of personal development, which is the solution of the problem in society. Thus, crucial prerequisite for socialization of personality is an organic unity of subjective and objective in the development of the whole person. Formation of the person appears a difficult and controversial process of acquisition and transformation of individual socio-cultural and socio-typological characteristics of society, socio-professional groups and the correspondence of mentality for the realization of individual and social life strategies based on accentuation of deployment of individual components of nature and human psyche with purposeful and indirect influence of socio-information space on consciousness, lifestyle and activities, value orientations and social position of the individual. Permanent process of attracting human being to the political system, formation of specific relationship to power and political activity on the basis of political culture content adoption, its transformation from object to subject of political activities and their organic unity, self-understanding of the nature of social and political life it is the basis of socialization, on which depends building of state on democratic principles and values.

Key concepts: human being, politics, culture, education, socialization, political socialization, "split personality."

Стаття надійшла до редколегії 21.11.15

Прийнята до друку 26.11.15